

Svenska Akademiens yttrande över förslag till kyrkohandbok.

Återgivningen av bibeltexter

Christer Åsberg

Svenska Akademiens remissvar på förslaget till Kyrkohandbok har fått mycket beröm av olika sorters kulturmänniskor. Det förvånade mig eftersom jag själv tyckte att det som Akademien har att säga om den del av det språkliga som berör Bibeln demonstrerade en okunnighet som inte är värdig en sådan instans. Berömmet, i sociala medier av numera vanlig mobbningsmodell, beror väl främst på att Handbokskommittén är så kontroversiell i andra delar av sin verksamhet. Mitt första intryck kom dock via massmediers referat och kunde kanske bygga på missförstånd. Nu har jag läst Akademiens yttrande och långt om länge tror jag mig förstå vad det är man menar. Jag uttalar mig bara om de bibelrelaterade resonemangen kring Välsignelsen och Herrens bön mot bakgrund av min verksamhet inom bibelkommissionen under 30 år. Resten lägger jag mig inte i.

En huvudsynpunkt i Akademiens allmänna kritik är att Handbokskommittén eftersträvar ett inkluderande språkbruk som i sin överambition leder till ett torftigare språk. De resonemangen är begripliga och av allt att döma berättigade. Men som huvudexempel på denna försyndelse lyfter Akademien fram att kommittén presenterar två versioner av Välsignelsen, den ena som börjar: Herren välsigne dig (dvs. med konjunktiv- eller hellre optativ-form) och den andra som inleds med: Herren välsignar dig (dvs. med indikativ). Akademien säger mycket riktigt att den första formen uttrycker en förhoppning om att Herren skall välsigna församlingen, den andra att välsignandet är ett faktum.

Akademiens grundläggande misstag, jag kan inte förstå det på annat sätt, är att man utgår från att det är Handbokskommittén som har formulerat det andra alternativet i tron att det skulle utsäga samma sak som sägs med optativformen. Det gör det ju inte, påpekar Akademien och insinuerar att kommittén inte fattat det. Därefter utgår Akademien från att kommittén har gjort denna förenkling (från optativ till indikativ) i ett inkluderande syfte, dvs. kommittén tror att folk inte förstår den ovanligare formen "välsigne". Akademien säger: "Klart är att verbens gamla optativformer enligt förslaget uppfattas som exkluderande och att de därför har strukits." Akademien säger alltså att det är kommittén som gjort förslaget och att motiveringen är att undvika exkluderande konjunktivformer. Och Akademien funderar vidare och kommer på att de båda alternativen därtill ger uttryck åt olika gudsuppfattningar, prästroller med mera.

Vad Akademien uppenbarligen inte har insett är att det rör sig om två helt olika alternativ av vilka inget är formulerat av Handbokskommittén själv. Det första, det traditionella med konjunktiv/optativ, återfinns i 1917 års bibelöversättning. Det andra har formulerats av bibelkommissionen och ingår i den översättning som kallas Bibel 2000 och som varit av officiell karaktär i 15 år. Handbokskommittén har alltså redovisat de två versioner av Välsignelsen som redan förekommer inom kyrkan, liksom det redan tidigare finns två versioner av Herrens bön. Det finns ingenting i Akademiens skrivning som antyder att man förstått att det andra alternativet är ett citat ur den gällande bibelöversättningen.

Bibelkommissionen tänkte så här: Den traditionella översättningen, Herren välsigne dig etc., får genom sin optativform ofrånkomligen karaktären av en bön, önskan, förhoppning. Men Välsignelsen är inte, vare sig i sitt bibliska sammanhang, 4 Moseboken 6:24-26, eller i den kristna gudstjänstens liturgi, en bön eller förhoppning. I Bibeln är det Mose som på prästernas uppdrag frågar Gud vad de ska säga till folket, israeliterna, när de uttalar Herrens välsignelse över dem. I gudstjänsten är prästen ett språkrör för Gud och förmedlar Välsignelsen till församlingen. Akten inleds med att prästen, vänd mot församlingen, säger: ”Ta emot Herrens välsignelse” inte, vänd mot altaret: ”Låt oss be om Herrens välsignelse”.

Jag citerar bland många tänkbara exempel ur Ebbe Arvidssons *Högmässan i Bibeln*: ”Välsignelsen är nämligen inte en allmän välgångsönskan. Det är i stället fråga om en kraft – en funktion, som verkar med avsikt att utföra det som orden menar.” I och med att prästen utsäger välsignelseorden förmedlas Guds välsignelse till församlingen och dess medlemmar. Det betyder ”att formeln inte skall betraktas som en förbön från prästens sida, utan som en tillsägelse av Jahves välsignelse”, som GT-professorn Gillis Gerleman uttryckte denna månghundraåriga uppfattning i läroboken *En bok om Gamla testamentet*. Han citeras när Bertil Albrektson redogör för översättningsproblemen på detta ställe i sin bok *Newton och bibeln*, 2015, s. 328-331. Artikeln Välsignelse i Uppslagsdelen till Bibel 2000 kan också vara till någon hjälp i sammanhanget.

Tolknningen är inte något påfund av bibelkommissionen utan kungslinjen i den svenska kyrkan åtminstone sedan reformationen (Välsignelsen har en central roll framförallt i luthersk tradition). Innebörden är alltså att kyrkobesökaren lämnar gudstjänsten i förvissningen att han eller hon är välsignad av Gud, inte med en förhoppning om att någon gång bli välsignad. Det är samma person som gick in i kyrkan som syndare men fick höra: ”Dina synder är förlåtna”, i indikativ, inte i optativ: ”Må dina synder bli förlåtna.” Denna kurva är en huvudpunkt i gudstjänstens liturgiska dramaturgi.

Det är möjligt att Välsignelsen, uppfattad på detta sätt, kan formuleras annorlunda och med andra verbformer än de indikativa som bibelkommissionen valt. Vi prövade under arbetet olika förslag (t.ex. ”skall”) men återkom hela tiden till att optativ ger en icke avsedd innebörd av önskan, bön eller förhoppning. Problemet som somliga kan undra över är varför man tidigare använt konjunktiv/optativ. Ett rimligt antagande är att det beror på att konjunktiven i äldre tid hade ett mer varierat bruk, kunde exempelvis närma sig imperativ. Den tydligare formelkaraktären har också påpekats. Men nu fungerar konjunktiven bara i irreala situationer och uttrycker något hypotetiskt eller önskvärt. I den funktionen menar jag att den är mycket frekvent och begriplig, inte minst i dialektalt färgat talspråk. Många, tydligen inklusive Akademien, luras av konjunktivformen att tro att Välsignelsen ska uttrycka en förhoppning och att detta är den enda möjliga tolkningen. Det är detta som är problemet, att konjunktiven är begriplig, men att den är det på fel sätt.

Akademien visar inget intresse för eller insikt i tolkningsfrågor och andra sådana aspekter utan traskar vidare. Denna nyare version (som man uppenbarligen inte förstår finns i den nya bibelöversättningen och representerar en annan tolkning än den invanda) ”lämnar alltså ett annat budskap och kan med andra ord redan på rent språkliga grunder anses vara underlägsen.

Den äldre är mer korrekt, och det finns inget utrymme för någon förhandling på den punkten”, vågar man hävda trots, eller på grund av, att man inte förstått någonting. Vad menas med att ”den äldre är mera korrekt”? Någon annan auktoritet än den missförstådda traditionella översättningen anförs inte. Och vad menas med ”inget utrymme för förhandlingar”? Det är inte ett språk som anstår ett intellektuellt meningsutbyte.

Jag bör väl tillägga att den hebreiska grammatiken inte ger någon utslagsgivande vägledning. Bibelkommissionen har faktiskt översatt den aktuella vokabeln på tre olika sätt: Dels, i Rut 2:4, ”Herren välsigne dig”, dels, i Rut 2:20, ”Må Herren välsigna honom” och så alltså i 4 Moseboken 6:24-26 ”Herren välsignar er”. Alla är språkligt möjliga, det är kontexten som avgör den svenska formuleringen. De båda Rut-ställena handlar om allmänna välgångsönskningar av olika intensitet, den aronitiska välsignelsen är ett ord från Gud som omedelbart går i verkställighet. (Den kallas aronitisk eftersom det var prästerskapet, Arons söner, som först fick lära sig den.)

Yttrandet i övrigt innehåller normala kriorättelser som det inte finns anledning att dröja vid. Jag känner igen en del irriterande feltyper i Handboksförslaget från när jag för 30-40 år sedan på bibelkommissionens uppdrag hudflängde den dåvarande Kyrkohandbokskommittén – det finns nog ett seglivat inomkyrkligt särspråk som är mer exkluderande än konjunktiver.

Men Akademien får också anledning att ”i bilagan återkomma till Herrens bön”. Två saker tas upp, varav den första och för Akademien viktigaste, innebär att man begår en genant blunder. Man säger om förlåtelsebönen i Herrens bön: ”Den gamla översättningen återger även korrekt det grekiska presens perfektum som nu blir det tempusmässigt osvenska ”har förlåtit” (i stället för *förlåter*).” Hur då korrekt? I Matteus version av bönen, som saken gäller, finns inte något presens perfektum utan i stället en aorist (*afäkamen*) som regelmässigt brukar återges med ”har förlåtit”. För att citera exegeten och liturgen Anders Ekenberg i *Vår fader eller Fader vår*, 2007: ”Man kan inte återge förlåtelsebörens andra led med presens, ’liksom vi förlåter’. Det är språkligt omöjligt, med tanke på aoristformen i den grekiska texten.” Akademien har antingen förlitat sig på en förlegad textutgåva eller följt den latinska översättningen Vulgata eller i misshugg funnit den ”korrekta” formen i Lukas version av Herrens bön.

Som andra huvudpunkt efterlyser Akademien ett ”ock” (*kai*) som vi nog tyckte täcktes av ”liksom” och som var stilistiskt svårhanterligt eftersom vi som jag minns det ville dämpa intrycket att vi människor framstår som förebilder som Gud borde följa. Den typen av praktiska översättningsöverbäganden tycks ligga under Akademiens radar. Man kommer att tänka på hur den rutinerade bibelöversättaren Samuel Ödmann för 200 år sedan hånade nybörjaren J.O. Wallin för att han ville återge varje ”och” och ”men” i grundtexten.

Förlåtelsebörens innebörd klarläggs i de verser som följer direkt efter Herrens bön. Det vill säga: Vi kan inte påräkna förlåtelse från Gud förrän vi själva har förlåtit. Och hur som helst har bönen fått sin form först i bibelkommissionens version, sedan genom den ekumeniska version som samfunden efter idog strävan kunde samlas kring. Vad är det för mening med att nu föreslå småändringar här och där i etablerade bibeltexter? I fallet Herrens bön utgår jag från att både den gamla och den nya versionen står kvar i handboken, liksom Handbokskommittén uppenbarligen föreslår en liknande ordning för Välsignelsen.